

Институт друштвених наука, Београд;
Универзитет у Београду, Факултет за специјалну
едукацију и рехабилитацију, Београд

DOI 10.5937/kultura2066271M
УДК 159.942.072

прегледни рад

МЕТОДОЛОШКА ПИТАЊА У ИСТРАЖИВАЊИМА АФЕКТИВНОГ БЛАГОСТАЊА

Сажетак: У раду су представљена методолошка питања у испитивању афективног благостања у савременим друштвеним истраживањима. Афективно благостање се може одредити као баланс између доживљених позитивних и негативних афеката. У првом делу рада су изнети досадашњи налази о природи афеката, њиховој међусобној повезаности и о појединим когнитивним предрасудама везаним за самопроцењивање доживљавања афеката. Затим су хронолошки представљени најчешће коришћени методи мерења и истакнуте предности и недостаци сваког од њих. Ту спадају мерни инструменти који садрже и само један и више ајтема, инструменти за мерење како интензитета, тако и учесталости и трајања доживљавања афеката, инструменти који се заснивају како на самопроценама, тако и на проценама других људи, и како субјективни тако и различити објективи мерни инструменти. У раду су представљени и примери великих међународних истраживања која укључују испитивање афективног благостања на национално репрезентативним узорцима. У завршном делу су изнете неке од препорука за даља истраживања и закључна разматрања.

Кључне речи: валидност, поузданост, мерење, афективно благостање, позитиван афекат, негативан афекат

Афективно благостање већ дуго постаје све перспективније поље истраживања у друштвеним наукама, првенствено у оквиру психологије и социологије.¹ Оно се може одредити

---

¹ Рад је резултат истраживања у оквиру научноистраживачких пројеката ОИ 179039 и ОИ 179018 које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

као баланс између доживљених позитивних и негативних афеката.² Афекти се односе на основна искуства о тренутним стимулусима, пријатним када је реч о позитивним, односно непријатним када је реч о негативним.³ Разликују се од емоција по томе што се односе на стања расположења, док емоције укључују и карактеристичне обрасце физиолошких узбуђења, мисли и понашања.⁴ Могу варирати према интензитету и учесталости доживљавања, као и трајању.

Када је реч о мерењу, ове основне димензије доживљавања афеката представљају већ деценијама велики изазов за истраживаче.⁵ Наиме, огорман број фактора може утицати на прецизност, односно поузданост и валидност приликом мерења испитаникових афективних стања – садашњих или прошлих. Ту спадају различите когнитивне и мотивационе способности испитаника, формулације питања, редослед

-
- 2 Simon, C. R. and Durand-Bush, N. (2014) Differences in psychological and affective well-being between physicians and resident physicians: Does high and low self-regulation capacity matter? *Psychology of Well-Being*, 4(1), pp. 1-19.
  - 3 Frijda, N. H. Emotions and hedonic experience, in: *Well-being: The foundations of hedonic psychology*, eds. Kahneman, D., Diener, E. and Schwarz, N. (1999), New York: Russell Sage Foundation, pp. 190–210.
  - 4 Miller, D. N. Positive Affect, in: *Encyclopedia of Child Behavior and Development*, eds. Goldstein, S. and Naglieri, J. A. (2011), Springer: Boston; Stringer, D. M. Negative Affect, in: *Encyclopedia of Behavioral Medicine*, eds. Gellman, M. D. and Turner, J. R. (2013), New York: Springer. О категоризацијама расположења и емоција, видети: Frijda, N. H. Emotions and hedonic experience, in: *Well-being: The foundations of hedonic psychology*, eds. Kahneman, D., Diener, E. and Schwarz, N. (1999), New York: Russell Sage Foundation, pp. 190–210; Zelenski, J. M. and Larsen, R. J. (2000) The distribution of basic emotions in everyday life: A state and trait perspective from Experience Sampling data, *Journal of Research in Personality*, 34(2), pp. 178–197.
  - 5 У вези са тим, велики број аутора сматра неопходном деобу на позитиван и негативан афективитет из једног валентног скопа. Овде је интересантно истаћи један старији налаз који је и данас веома значајан; Diener, E. and Iran-Nejad, A. (1986) The relationship in experience between various types of affect, *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(5), pp. 1031–1038, о одсуству хомеоскедастичке повезаности између две групе афеката, већ облика слова L – уз низак ниво доживљавања позитивног афекта могућ је и цео низ негативног различитог интензитета, као и обрнуто. Притом, иако није искључено да се истовремено доживљавају позитиван и негативан афекат благог интензитета, то не важи и за јак интензитет. Иако се о међусобној повезаности између позитивних и негативних афеката и даље води жива дебата, досадашња истраживања су показала да је она зависна од великог броја фактора, попут типа и интензитета узоркованих афеката, трајања узорковања, типа мерних скала, коришћења вербалних или невербалних мера, контроле безразложних одговора итд. Према: Diener, E. Assessing subjective well-being: Progress and opportunities, in: *Social indicators research series: Vol. 39. Assessing well-being: The collected works of Ed Diener*, ed. Diener, E. (2009a), Dordrecht: Springer, pp. 25–65.
-

питања и њихов контекст, формулације и број могућих одговора, карактеристике анкетара, тренутно расположење испитаника, склоност испитаника да виде ствари уопште у негативном или позитивном светлу, релативно скорашњих догађаја, доба дана у којем се врши процена, дан у недељи, временски услови, годишње доба, културни контекст итд.⁶ Овде спадају и различите тенденције испитаника – да одговарају позитивно или негативно независно од садржаја питања, да бирају екстремне одговоре, да бирају средишње односно неутралне одговоре, да одговарају насумично, да бирају прве одговоре, да бирају последње одговоре, да друге редне бројеве одговора преферирају релативно више, да одговарају у складу са нормама или у складу са очекивањима истраживача, да одговарају конзистентно и томе слично.⁷

На пример, постоји склоност уопштено срећних као и тренутно расположених испитаника да прецењују ниво свог позитивног афективитета и несрећних да потцењују ниво негативног.⁸ Даље, чак и наизглед веома тривијални фактори попут налажења новчића, сунчаног дана, лепог ентеријера или скорашње победе омиљеног спортског тима могу значајно да утичу на испитаникову процену генералног афективног благостања.⁹ Подсећање на давне позитивне или негативне догађаје може утицати на увећање или снижавање скорова афективног благостања; ту је и социјална пожељност, па ако се прикупљање података врши лицем у лице, а анкетар је атрактиван, скорови су виши; са друге стране, ако анкетар на пример, има инвалидитет, скорови су мањи, вероватно зато што испитаници не желе да изгледају срећно итд.¹⁰

---

6 Према: Ментус, В. (2017) Валидност и поузданост субјективних индикатора благостања у социолошким истраживањима – мерење задовољства животом, *Социолошки преглед*, LI, 1, стр. 157–180.

7 Исто.

8 Diener, E. Assessing subjective well-being: Progress and opportunities, in: *Social indicators research series: Vol. 39. Assessing well-being: The collected works of Ed Diener*, ed. Diener, E. (2009a), Dordrecht: Springer, pp. 25–65.

9 Schwartz, N. and Strack, F. Reports of Subjective Well-Being: Judgemental Processes and their Methodological Implications, in: *Well-being: The foundations of hedonic psychology*, eds. Kahneman, D., Diener, E. and Schwartz, N. (2003), New York: Russell Sage Foundation; OECD (2013) OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-Being, Paris: OECD Publishing.

10 Diener, E. Assessing subjective well-being: Progress and opportunities, in: *Social indicators research series: Vol. 39. Assessing well-being: The collected works of Ed Diener*, ed. Diener, E. (2009a), Dordrecht: Springer, pp. 25–65.

Проблеми са памћењем, недостатак мотивације, нејасноћа питања, или просто незнање одговора могу водити у грешке при самопроцењивању као и до хеуристике, односно коришћења менталних пречица којима се олакшавају разумевање питања, ретроспекција, формирање става, формирање става у неки од понуђених одговора и формулисање самог одговора.¹¹ Хеуристика може бити корисна у многим ситуацијама, али често представља извор многих когнитивних предрасуда. У даљем тексту представљени су неки од метода помоћу којих се мере афективног благостања настоје учинити валиднијим и поузданијим.

***

Током друге половине прошлог века па све до данас, психологи су развили велики број метода и техника мерења позитивног и негативног афективитета. Свака од њих, наравно, има своје предности и недостатке у овом делу се они подробније представљају.

Пре свега ту је огроман број мерних скала. Оне варирају у зависности од многих фактора. Најпре, према броју ајтема који садрже. Оне које садрже један су најједноставније и врло често у употреби, као и оне са више ајтема, а које су још валидније и поузданије. Могу обухватати и до 132 ајтема (попут *MAACL-R*)¹², мада су најчешће знатно краће, а многе скале и са по четири или пет ајтема су се показале у великој мери поузданим и валидним.¹³ Једна од оваквих скала гласи: „Током претходне три недеље а) Који проценат времена сте се осећали срећно? б) Који проценат времена сте се осећали несрећно? ц) Који проценат времена сте се осећали неутрално? Или, „Какво вам је расположење ових дана”, при чему 1 значи „Веома лоше све време”, а 4 „Веома добро све време”.¹⁴ Иако су и скале које садрже један ајтем често поуздане и валидне (умерено до јако корелирају са екстерним варијаблама, што је доказ конвергентне валидности),

---

11 Schwarz, N., Knäuper, B., Oyserman, D. and Stich, C. The Psychology of Asking Questions, in: *International Handbook of Survey Methodology*, eds. de Leeuw, E. D., Hox, J. J. and Dillman, D. A. (2008), New York: Lawrence Erlbaum Associates.

12 Lubin, B., Van Whitlock, R., Reddy, D. and Petren, S. (2001) A comparison of the short and long forms of the Multiple Affect Adjective Check List—Revised (MAACL-R), *Journal of Clinical Psychology*, 57(3), pp. 411–416.

13 Lucas, R. E., Diener, E. and Larsen R. J. Measuring Positive Emotions, in: *Social indicators research series: Vol. 39. Assessing well-being: The collected works of Ed Diener*, ed. Diener, E. (2009), Dordrecht: Springer, pp. 25–65.

14 https://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/common/desc_study.php?studyid=293

али и погодне због тога што су једноставне и кратке (за истраживања која морају да буду кратка или имају за циљ само површан увид), оне су неретко критиковане: пошто је немогуће израчунати унутрашњу конзистентност, једина оцена поузданости ових скала је стабилност кроз време, где је тешко одвојити стварне промене од грешке мерења; иако је она често релативно висока, мања је него код мултиајтемских скала; међутим, помоћу њих се не могу посебно испитати различите димензије афективности и од испитаника зависи како се оне интегришу у одговорима; такође, скорови су често накривљенији ка позитивним.¹⁵

Скале позитивног и негативног афективитета које садрже више ајтема су, како је поменуто, у великом степену поуздане (што је показано унутарајтемским или краткорочним *тест-ретест* корелацијама) и валидне, и немају многе од претходно наведених недостатака.¹⁶ У наставку ће бити представљене неке од најчешће употребљиванијих.

Скала баланса афеката (енг. *Affect Balance Scale*)¹⁷ је најстарија позната скала и прва која раздваја позитиван и негативан афективитет (са обзиром на помињане резултате истраживања који указују на то да они нису нужно поларни опозити). Састоји се од укупно десет ајтема (тј. пет ајтема који мере позитивне и пет које мере негативне афекте) на које се одговара потврдно или одрично у смислу доживљавања током последњих неколико недеља. Ова скала је погодна уколико истраживач није заинтересован за интензитет, учесталост нити трајање доживљавања афекта, већ искључиво просто појављивање афекта. Она, међутим, садржи премали број ајтема нарочито када се има у виду ускост појединих од њих. Осим тога, многи ајтеми се ни не односе на афекте, а они који мере позитиван афективитет пренаглашавају узбуђење.¹⁸

Ту је и тзв. Афектометар (енг. *Affectometer*), који мери баланс учесталости доживљавања афеката. Сачињен је од десет различитих димензија позитивног афективитета – оптимизам, самопоштовање, самоефикасност, социјална

---

15 Diener, E. Subjective well-being, in: *The science of well-being: The collected works of Ed Diener*, ed. Diener, E. (2009b), Dordrecht: Springer, pp. 11–58.

16 Lucas, R. E. and Diener, E. Personality and subjective well-being, in: *The science of well-being: The collected works of Ed Diener*, ed. Diener, E. (2009), Dordrecht: Springer, pp. 75–102; OECD (2013) OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-Being, Paris: OECD Publishing.

17 Bradburn, N. M. (1969) *The structure of psychological well-being*, Chicago: Aldine.

18 Diener, E. Subjective well-being, in: *The science of well-being: The collected works of Ed Diener*, ed. Diener, E. (2009b), Dordrecht: Springer, pp. 11–58.

подршка, социјална заинтересованост, слобода, енергија, ведрина, јасноћа мисли и конфлуенција. Свака од ових димензија садржи по два ајтема чија се учесталост доживљавања оцењује на петостепеној скали (од „Не уопште” до „Све време”). Слична је претходној скали по томе што раздваја позитиван и негативан афективитет, и по томе што се временски оквир односи на последњих неколико недеља. Међутим, за разлику од скале баланса афеката, овде су одговори квантификовани. Осим тога, ајтеми за ову скалу нису бирани произвољно према процени истраживача, већ на основу придева и исказа за које је већ било показано да испитаници заиста сматрају битним.¹⁹

Друга битна димензија афективног благостања – интензитет, веома често се мери помоћу тзв. мере интензитета афекта (енг. *Affect Intensity Measure*).²⁰ Ова мера у краћој форми садржи двадест ајтема, а у дужој четрдесет, на које се одговара помоћу шестостепене скале. Са обзиром да ова скала слабо корелира са мерама трајања афекта пожељно је користити их у комбинацији са њима. Наиме, два испитаника са једнако честим доживљавањем позитивних и негативних афеката могу имати веома различит ниво укупног афективног благостања у зависности од интензитета. Тако, комбинација позитивног афективитета који је интензиван и дуго траје значи и бујан и весео афективан живот, а дугог трајања и слабог интензитета задовољан и спокојан. Дуготрајно и интензивно доживљавање негативног афективитета је повезано са депресијом и другим јаким негативним стањима, а дуготрајно али слабо интензивно са меланхолијом и сл.²¹

Веома коришћена скала у истраживањима данас је *PANAS* (енг. *Positive and Negative Affect Schedule*),²² која се састоји од по десет позитивних и негативних афеката, такође непроизводљиво одабраних. Иако је често коришћен, има велики број мањкавости. Пре свега, односи се на поједина стања која се не сматрају афектима, попут „јак” „опрезан” „активан” и „одлучан”, а активност и опрезност се не морају односити

---

19 Kammann, R. and Flett, R. (1983) Affectometer 2: A scale to measure current level of general happiness, *Australian Journal of Psychology*, 35(2), pp. 259–265.

20 Larsen, R. J. (1984) Theory and measurement of affect intensity as an individual difference characteristic, Dissertation Abstracts International, 85, 2297B, *University Microfilms* No. 84-22112.

21 Diener, E. Subjective well-being, in: *The science of well-being: The collected works of Ed Diener*, ed. Diener, E. (2009b), Dordrecht: Springer, pp. 11–58.

22 Watson, D., Clark, L. A. and Tellegen, A. (1988) Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS scales, *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6), pp. 1063–1070.

само на позитиван афективитет. Са друге стране, занемарују се поједини афекти битни за одређене културе или појединце, попут депресивности, испуњености, туге или среће. Поједини афекти су веома специфични попут инспирисаности, а нпр. анксиозност је разложена на „узнемирен” „нервозан”, „уплашен” и „престрашен”.²³ Новија мера, *PANAS-X*²⁴ садржи шездесет ајтема и знатно је погоднија, што је разлог њене честе употребе у савременим истраживањима. Ту су додати поједини афекти веома значајни у одређеним културним контекстима. Ту су, на пример, тзв. афекти ниског узбуђења, попут „смирен” или „опуштен”, који су релативно пожељни у источноазијским културама (у односу на нпр. северноамеричке).²⁵

Скала позитивног и негативног искуства (енг. *Scale of Positive and Negative Experience* или *SPANE*)²⁶ је можда најупотребљивија скала до данас. Садржи по шест ајтема о позитивном и негативном афективитету, веома широко схваћених, и односи се на учесталост доживљавања током претходног месеца. Разлог за потоње је тај што краћи периоди узорковања могу бити нерепрезентативни, а испитаницима, са друге стране, то није тешко за вршење ретроспекције. Истраживачи, наравно, могу према потребама испитивати и друге временске оквире. Неке од предности скале су што прави комбинацију трајања и учесталости доживљавања и садржи одговоре који су везани за објективно време („Врло ретко” и „Врло често” су релативно универзални, а нарочито „Увек” и „Никад”). Са друге стране, изостављање временског оквира може бити прилично неодређено (као што је случај са мерењем интензитета – „Много” или „Донекле”).

Једна од могућих алтернатива ретроспективном испитивању је тзв. метода узорковања искустава (енг. *Experience sampling method*).²⁷ Овде испитаници оцењују своје

---

23 Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D. W. and Oishi, S., et al. (2010) New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings, *Social Indicators Research*, 97, pp. 143–156.

24 Watson, D. and Clark, L. A. (1994) *The PANAS-X: Manual for the Positive and Negative Affect Schedule-Expanded Form*. Unpublished manuscript. University of Iowa, Iowa City.

25 Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D. W. and Oishi, S., et al. (2010) New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings, *Social Indicators Research*, 97, pp. 143–156.

26 Иеро; <http://labs.psychology.illinois.edu/~ediener/Documents/Scale of Positive and Negative Experience.pdf>

27 Larson, R. and Csikszentmihalyi, M. *The experience sampling method*, in: *Flow and the Foundations of Positive Psychology: The Collected Works of Mihaly Csikszentmihalyi*, ed. Csikszentmihalyi, M. (2014), Springer: Dordrecht, pp. 21–34.

расположење током дугог временског периода, нпр. неколико пута током дана помоћу компјутерског уређаја који носе са собом. На овај начин се елиминишу проблеми у вези са њиховим памћењем и уопштеним оцењивањем својих стања. Одговара се у датим тренуцима, који су или случајни или унапред одређени. Тако, могу се повезивати фреквенција и интензитет доживљавања афеката са одређеним делом дана и другим околностима. Овај метод је мање подложен когнитивним пристраностима везаним за памћење у односу на ретроспективне методе, а погодан је и за праћење промена кроз време. Међутим, овакав начин прикупљања података може бити напоран за испитаника, што може утицати на искривљење одговора ка онима од стране савеснијих испитаника. Осим тога, чињеница што се често извештава о осећањима може сама утицати на одговоре.²⁸

Може се истаћи да постоји и напреднија верзија ове методе, а то је да се од испитаника тражи да при крају сваког дана забележе своја расположења током истог дана (енг. *Day reconstruction method*).²⁹

Једна од варијација Ликертових скала је визуелна аналогна скала, која визуелно репрезентује могуће одговоре на Ликертовој скали.³⁰ На пример, у низу приказаних лица са различитим интензитетом осмеха, испитаник одабира оно за које сматра да је најближе властитом. Давање одговора је могуће и помоћу линије која раздваја два супротављена афективна придева, или помоћу “термометра” који осликава интензитет афекта итд. Ово је корисна алтернатива оним мерама које могу бити проблематичне за разумевање појединим испитаницима, попут мале деце или оних који говоре различитим језицима.³¹

***

У обимним *OECD*-овим смерницама за мерење субјективног благостања³², препоручује се да приликом прикупљања података о афективном благостању генерално, питања и

---

28 Scollon, C. N., Kim-Prieto, C. and Diener, E. (2003) Experience Sampling: Promises and Pitfalls, Strengths and Weaknesses, *Journal of Happiness Studies*, 4 (1), pp. 5–34.

29 Kahneman, D., Krueger, A. B., Schkade, D. A., Schwarz, N. and Stone, A. A. (2004) A survey method for characterizing daily life experience: The Day Reconstruction Method, *Science*, 306, pp. 1776–1780.

30 Lucas R. E., Diener E. and Larsen R. J. Measuring Positive Emotions, in: *Social indicators research series: Vol. 39. Assessing well-being: The collected works of Ed Diener*, ed. Diener, E. (2009), Dordrecht: Springer, pp. 25–65.

31 Исто.

32 OECD (2013) *OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-Being*, Paris: OECD Publishing.

одговори у упитнику буду формулисани тако да су лаки за разумевање и лако преводиви на друге језике, а увод у упитник мотивишући за испитаника. То се нарочито односи на телефонско анкетање и тамо где вредности одговора нису квантификоване. Могући одговори треба да буду међусобно јасно дистинктивни и да се лако памте. Даље, препоручује се да ознаке на интервалним скалама буду квантификоване пре него словне, нарочито у случају дужих скала. Иако то најчешће није случај у пракси, временски оквир који се препоручује за ретроспективне процене доживљених афеката је двадесет и четири сата или краће. Тон питања би требало да буде научно неутралан и такав да не фаворизује одређене одговоре. Препоручује се да постоји довољан број опција да се омогући да се процене у потпуности изразе.

Редослед питања би требало да буде такав да не утиче на одговоре, односно да не дозволи да асоцирање на одређене информације може утицати на процену тренутне афективности. Приликом самог анкетања пожељно је умањити утицај когнитивних предрасуда давањем довољно времена испитаницима да дају одговоре, као и давањем експлицитних инструкција и понављањем питања и одговора када се то чини неопходним. Униполарне скале (на континуираној скали са једном димензијом, попут оних од „Никад/Не уопште” до „Све време/У потпуности”) су генерално пожељне са обзиром на предности одвојеног мерења позитивног и негативног афекта. Нема потпуног слагања када је у питању начин анкетања, али се чини да испитивање лицем у лице поседује релативно највише предности (иако социјална пожељност на тај начин може бити израженија).

Како је било истакнуто, проблем са мерењем афективног благостања може представљати и то што се поједини афекти у неким културама сматрају пожељним а у другим непожељним, попут поноса или захвалности. Зато је добро укључити генерално пожељна осећања (добра, позитивна и пријатна) и непожељна (лоша, негативна и непријатна), и допустити испитаницима могућност да сами одреде да ли су им она пријатна и пожељна или непријатна и непожељна.³³

***

Две кључне димензије доживљавања афеката, учесталост и интензитет, могу имати веома дистинктивне импликације за укупно афективно благостање. Истраживања указују на

---

33 Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D., Oishi, S. and Biswas-Diener, R. (2009) New measures of well-being: Flourishing and positive and negative feelings, *Social Indicators Research*, 39, pp. 247-266.

то да је учесталост афективног искуства од већег значаја за укупно благостање него интензитет.³⁴ Неколико је објашњења за то. Прво, интензивно доживљавање позитивних афеката је донекле позитивно повезано са доживљавањем интензивних негативних, односно процеси који воде у интензивне позитивне афекте често воде и у негативне, па се оне међусобно поништавају. Друго, веома интензивна афективна искуства су релативно ретка. Најзад, мере засноване на учесталости имају боље психометријске карактеристике. Перцепције вредности на скалама могу више варирати приликом мерења интензитета. Учесталост се мери прецизнијим интервалним и скалама односа, а интензитет номиналним и не нужно ординалним скалама. Ризик од когнитивних пристрасности такође више одликује мере интензитета, на пример, когнитивна предрасуда екстремитета (тенденција испитаника да даје екстремне одговоре независно од садржаја).³⁵ Интересантно је поменути и налаз да је приликом вишеструког узорковања афеката током летњег одмора утврђено да је њихов интензитет био јачи предиктор преференције да се поново оде на сличан одмор, него што је то учесталост.³⁶

***

Данас се афективно благостање мери у оквиру немалог броја великих међународних истраживачких пројеката, често на национално репрезентативним узорцима. На пример, у оквиру *European Social Survey*³⁷ оно се мери у оквиру ротирајућих модула о личном и социјалном благостању, досад у два циклуса. Испитује се трајање доживљавања афеката током последње недеље, и то конкретно осећаја депресије, константног напора, немирног сна, усамљености, туге, летаргије и одсуства мотивације, анксиозности, умора, досаде, среће, уживања, енергичности, присутности, смирености, и одморности. Одговори се дају на четворостепеној скали, где 1 значи „Нимало или скоро нимало времена”, а 4 „Све или скоро све време”.

---

34 Diener, E., Sandvik, E. and Pavot, W. (1991) *International series in experimental social psychology, Vol. 21. Subjective well-being: An interdisciplinary perspective, Happiness is the frequency, not the intensity, of positive versus negative affect*, eds. Strack, F., Argyle, M. and Schwarz, N., Oxford: Pergamon Press, pp. 119–139.

35 Исто.

36 Wirtz, D., Kruger, J., Scollon, C. N. and Diener, E. (2003) What to Do on Spring Break? *Psychological Science*, 14(5), pp. 520–524.

37 <https://www.europeansocialsurvey.org>

У оквиру *European Quality of Life Survey*³⁸, афективно благостање се мери помоћу пет позитивних (весело и расположено, смирено и опуштено, активно и енергично, свеже и одморно, и испуњено) и три негативна афекта (посебно напето, усамљено, и потиштено и утучено). Временски оквир је последње две недеље, а конкретно се мери трајање афеката, на шестостепеној скали од „Све време” до „Ни у једном моменту”. Још нека од оваквих великих истраживања су *European Union Statistics on Income and Living Conditions*³⁹ са својим модулом о субјективном благостању, *Gallup World Poll*⁴⁰ или *Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe*⁴¹ итд.

***

Досад је било речи о самопроценама афективитета од стране самих испитаника. Велики део проблема са којима се суочавају оваква истраживања, међутим, може се избећи другом врстом приступа – проценама афективног живота од стране других људи. То могу бити блиске особе, попут блиских пријатеља или чланова породице, чије процене високо корелирају са самопроценама. Друго, то могу бити и процене од стране експерата, обучених да интерпретирају специфичне афективне сигнале, попут покрета фацијалних мишића.⁴² У савременим истраживањима усавршене су и друге методе које мере различите аспекте афективног благостања и на друге објективне начине. Ту спадају праћење невербалних облика понашања (било у неексперименталном окружењу, било приликом реакције на стимулус), затим, праћење паравокалних, гестуралних, постуралних и фацијалних покрета, као и праћење хормонских активности попут кортизола и норепинерфина који такође могу бити од великог значаја у индиковању тренутног афективитета.⁴³

Даље, развијене су и когнитивне мере попут присећања срећних или несрећних догађаја из живота, или праћење когнитивних садржаја (самопроцене сопствене вредности,

---

38 <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys>

39 <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions>

40 <https://www.gallup.com/analytics/232838/world-poll.aspx>

41 <http://www.share-project.org/home0.html>

42 Diener, E., Scollon, C. N. and Lucas, R. E. (2003) The evolving concept of subjective well-being: The multifaceted nature of happiness, *Advances in Cell Aging and Gerontology*, 15, pp. 187–219.

43 Diener, E. *Assessing subjective well-being: Progress and opportunities*, in: *Social indicators research series: Vol. 39. Assessing well-being: The collected works of Ed Diener*, ed. Diener, E. (2009a), Dordrecht: Springer, pp. 25–65.

циљева, беспомоћности, успеха итд.). Затим, ту је и бихејвиорални приступ, који се темељи на праћењу различитих облика понашања који могу бити повезани са афективним благостањем, попут плакања, поремећаја сна, потрошње алкохола, нивоа физичке активности, недостатак апетита итд. Такође, и дубински интервјуи су све заступљенији у мерењу афективног благостања. Коначно, још један метод је давање различитих емотивно сензитивних задатака. На пример, испитаник има задатак да се током кратког временског периода сети што више најафективнијих животних искустава, или да допуни или препозна речи – тако, срећнији пре него несрећнији испитаници допуњују речи које се односе на позитивно и пожељно, и брже препознају позитивне речи.⁴⁴

Постоји и велики број у потпуности објективних мера, које могу у одређеној мери индиковати тренутно афективно стање испитаника, попут срчаног ритма, убрзања срчаног ритма, крвног притиска, температуре тела, температуре прста, респирацијске амплитуде и електричне проводљивости коже.⁴⁵ Активности у одређеним деловима мозга такође могу бити повезани са унутариндивидуалним променама и међуиндивидуалним разликама. Електро-енцефалограми, ПЕТ скенери и функционално снимање магнетном резонанцом могу у том смислу бити веома погодна средства. Међутим, проблем са оваквим објективним мерама је што не указују јасно на разлике између позитивних и негативних афеката, а често се ни поједини позитивни и негативни не разликују међусобно.⁴⁶

***

Мере афективног благостања, већ дуго убрзано растућим пољем у друштвеним наукама, иако веома осетљиве, у досадашњим истраживањима су се показале у релативно великој мери валидним и поузданим, и са јаким потенцијалом да у том смислу буду још прецизније. Можда кључни

---

44 Diener, E. Assessing subjective well-being: Progress and opportunities, in: *Social indicators research series: Vol. 39. Assessing well-being: The collected works of Ed Diener*, ed. Diener, E. (2009a), Dordrecht: Springer, pp. 25–65.

45 Cacioppo, J. T., Berntson, G. G., Larsen, J. T., Poehlmann, K. M. and Ito, T. A. The psychophysiology of emotion, in: *Handbook of emotions* (2nd ed.), eds. Lewis, M. and Haviland-Jones, J. M. (2000), New York: Guilford, pp. 173–191; Diener, E., Scollon, C. N. and Lucas, R. E. (2003) *The evolving concept of subjective well-being: The multifaceted nature of happiness*, *Advances in Cell Aging and Gerontology*, 15, pp. 187–219.

46 Diener, E., Scollon, C. N. and Lucas, R. E. (2003) *The evolving concept of subjective well-being: The multifaceted nature of happiness*, *Advances in Cell Aging and Gerontology*, 15, pp. 187–219.

проблем са данас доступним мерама афективног благостања је тај што и даље не успевају да обухвате целокупно богатство емоционалног живота. Међу ауторима влада у великој мери слагање да би услед тога било пожељно, када год је то могуће, користити вишеструке мере приликом испитивања афективног благостања – не само у циљу смањења грешке мерења, већ и како би се обухватиле вишеструке компоненте конструкта. То се пре свега односи на све три димензије афективитета – учесталост, интензитет и трајање. Друго, то се односи и на самопроцене као и на процене од стране других. Самопроцене јесу најчешће прецизне, најлакше за употребу и због тога и најчешће коришћене у савременим истраживањима. Међутим, услед њихове непотпуне међусобне повезаности са другим мерама, пожељно је користити их комплементарно са потоњим. Треће, субјективне мере афективног благостања је пожељно користити заједно са објективним, услед великог броја когнитивних предрасуда које долазе до изражаја коришћењем првих.

Коначно, иако позитиван и негативан афекат у многим околностима нису нужно независни, они у довољној мери имају јединствене варијације и различите обрасце повезаности са другим варијаблама да би било пожељно третирали их одвојено. У наредним друштвеним истраживањима, првенствено психолошким, било би пожељно да се даље истраже околности и начини на које различите компоненте афективитета конвергирају, са обзиром на одсуство њихове потпуне међусобне повезаности.

ЛИТЕРАТУРА:

Bradburn, N. M. (1969) *The structure of psychological well-being*, Chicago: Aldine.

Cacioppo, J. T., Berntson, G. G., Larsen, J. T., Poehlmann, K. M. and Ito, T. A. The psychophysiology of emotion, in: *Handbook of emotions* (2nd ed.), eds. Lewis, M. and J. M. Haviland-Jones, (2000), New York: Guilford, pp. 173–191.

Diener, E. Assessing subjective well-being: Progress and opportunities, in: *Social indicators research series: Vol. 39. Assessing well-being: The collected works of Ed Diener*, ed. Diener, E. (2009a), Dordrecht: Springer, pp. 25–65.

Diener, E. Subjective well-being, in: *The science of well-being: The collected works of Ed Diener*, ed. Diener, E. (2009b), Dordrecht: Springer, pp. 11–58.

Diener, E. and Iran-Nejad, A. (1986) The relationship in experience between various types of affect, *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(5), pp. 1031–1038.

Diener, E., Sandvik, E. and Pavot, W. (1991) *International series in experimental social psychology, Vol. 21. Subjective well-being: An interdisciplinary perspective*, Happiness is the frequency, not the intensity, of positive versus negative affect, eds. Strack, F., Argyle, M. and Schwarz, N., Oxford: Pergamon Press, pp. 119–139.

Diener, E., Scollon, C. N. and Lucas, R. E. (2003) The evolving concept of subjective well-being: The multifaceted nature of happiness, *Advances in Cell Aging and Gerontology*, 15, pp. 187–219.

Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D. W. and Oishi, S., et al. (2010) New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings, *Social Indicators Research*, 97, pp. 143–156.

Frijda, N. H. Emotions and hedonic experience, in: *Well-being: The foundations of hedonic psychology*, eds. Kahneman, D., Diener, E. and Schwarz, N. (1999), New York: Russell Sage Foundation, pp. 190–210.

Glatzer, W. and Gulyas, J. Affect Balance Scale, in: *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*, ed. Michalos, A.C. (2014), Springer: Dordrecht, pp. 78–80.

Kahneman, D., Krueger, A. B., Schkade, D. A., Schwarz, N. and Stone, A. A. (2004) A survey method for characterizing daily life experience: The Day Reconstruction Method, *Science*, 306, pp. 1776–1780.

Kammann, R. and Flett, R. (1983) Affectometer 2: A scale to measure current level of general happiness. *Australian Journal of Psychology*, 35(2), pp. 259–265.

Kozma, A. and Stones, M. J. (1980) The Measurement of Happiness: Development of the Memorial University of Newfoundland Scale of Happiness (MUNSH), *Journal of Gerontology*, 35(6), pp. 906–912.

Larsen, R. J. (1984) *Theory and measurement of affect intensity as an individual difference characteristic*, Dissertation Abstracts International, 85, 2297B. University Microfilms No. 84-22112.

Larson, R. and Csikszentmihalyi, M. The experience sampling method, in: *Flow and the Foundations of Positive Psychology: The Collected Works of Mihaly Csikszentmihalyi*, ed. Csikszentmihalyi, M. (2014), Springer: Dordrecht, pp. 21–34.

Lubin, B., Van Whitlock, R., Reddy, D. and Petren, S. (2001) A comparison of the short and long forms of the Multiple Affect Adjective Check List—Revised (MAACL-R), *Journal of Clinical Psychology*, 57(3), pp. 411–416.

Lucas R. E., Diener E. and Larsen R. J. Measuring Positive Emotions, in: *Social indicators research series: Vol. 39. Assessing well-being: The collected works of Ed Diener*, ed. Diener, E. (2009), Dordrecht: Springer, pp. 25–65.

Lucas, R. E. and Diener, E. Personality and subjective well-being, in: *The science of well-being: The collected works of Ed Diener*, ed. Diener, E. (2009), Dordrecht: Springer, pp. 75–102.

Miller, D. N. (2011) Positive Affect, in: *Encyclopedia of Child Behavior and Development*, eds. Goldstein, S. and Naglieri, J. A., Springer: Boston.

OECD (2013) *OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-Being*, Paris: OECD Publishing.

Schwartz, N. and Strack, F. Reports of Subjective Well-Being: Judgmental Processes and their Methodological Implications, in: *Well-being: The foundations of hedonic psychology*, eds. Kahneman, D., Diener, E. and Schwartz, N. (2003), New York: Russell Sage Foundation.

Schwarz, N., Knäuper, B., Oyserman, D. and Stich, C. The Psychology of Asking Questions, in: *International Handbook of Survey Methodology*, eds. de Leeuw, E. D., Hox, J. J. and Dillman, D. A. (2008), New York: Lawrence Erlbaum Associates.

Scollon, C. N., Kim-Prieto, C. and Diener, E. (2003) Experience Sampling: Promises and Pitfalls, Strengths and Weaknesses, *Journal of Happiness Studies*, 4 (1), pp. 5–34.

Shouse, E. (2005) Feeling, Emotion, Affect, *M/C Journal*, 8(6). Retrieved from <<http://journal.media-culture.org.au/0512/03-shouse.php>>.

Simon, C. R. and Durand-Bush, N. (2014) Differences in psychological and affective well-being between physicians and resident physicians: Does high and low self-regulation capacity matter? *Psychology of Well-Being*, 4(1), pp. 1–19.

Stringer D. M. (2013) Negative Affect, in: *Encyclopedia of Behavioral Medicine*, eds. Gellman, M. D. and Turner, J. R., New York: Springer.

Watson, D. and Clark, L. A. (1994) *The PANAS-X: Manual for the Positive and Negative Affect Schedule-Expanded Form*, Unpublished manuscript. University of Iowa, Iowa City.

Watson, D., Clark, L. A. and Tellegen, A. (1988) Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS scales, *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6), pp. 1063–1070.

Wirtz, D., Kruger, J., Scollon, C. N. and Diener, E. (2003) What to Do on Spring Break? *Psychological Science*, 14(5), pp. 520–524.

Zelenski, J. M. and Larsen, R. J. (2000) The distribution of basic emotions in everyday life: A state and trait perspective from Experience Sampling data, *Journal of Research in Personality*, 34(2), pp. 178–197.

Ментус, В. (2017) Валидност и поузданост субјективних индикатора благостања у социолошким истраживањима – мерење задовољства животом, *Социолошки преглед*, LI, 1, стр. 157–180.

Vladimir Mentus and Tatjana Mentus-Kandić
Institute of Social Sciences, Belgrade;
University in Belgrade, Faculty for
Special Education and Rehabilitation, Belgrade

CONTEMPORARY APPROACHES TO THE AFFECTIVE
EXAMINATION OF WELL-BEING

Abstract

In this paper, the issues of examining affective well-being in contemporary social research are presented. Affective well-being may be defined as a balance between experienced positive and negative affects. In the first part of the paper, findings on the nature of affects, their mutual association and some cognitive biases related to self-assessment of affective experience are presented. Then, the most commonly used measurement methods are chronologically presented and the advantages and disadvantages of each are highlighted. These include measurement instruments containing only one or more items, instruments for measuring the intensity as well as the frequency and the duration of affective experience, instruments based on self-assessments as well as assessments of other people, and subjective as well as some objective measuring instruments. Also, some cases are presented of extensive international researches involving affective well-being measurements on nationally representative samples. In the final part, some recommendations for further research as well as concluding considerations are derived.

Key words: *validity, reliability, positive affect, negative affect*